Юридичні науки

УДК 34.343

Лугіна Наталія Анатоліївна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Університет державної фіскальної служби України
Лугина Наталия Анатолиевна
кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедры уголовного права и криминологии
Университет государственной фискальной службы Украины
Lugina Natalia
Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Assistant Professor of the Department of Criminal Law and Criminology
University of the State Fiscal Service of Ukraine

Мандрика Ірина Валеріївна
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Університету державної фіскальної служби України
Мандрыка Ирина Валериевна
получатель первого (бакалаврского) уровня высшего образования
Учебно-научного института права
Университета государственной фискальной службы Украины
Mandryka Iryna
Applicant for the first (Bachelor) Level of higher Education
Educational and Scientific Institute of Law of
State Fiscal Service of Ukraine

Сагайдачна Ірина Андріївна
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Університету державної фіскальної служби України
Сагайдачная Ирина Андреевна
получатель первого (бакалаврского) уровня высшего образования
Учебно-научного института права
Университета государственной фискальной службы Украины
Sahaidachna Iryna
Applicant for the first (Bachelor) Level of higher Education
Educational and Scientific Institute of Law of
State Fiscal Service of Ukraine

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД БОРОТЬБИ З ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ БОРЬБЫ С ДОМАШНИМ НАСИЛИЕМ
INTERNATIONAL EXPERIENCE IN COMBATING DOMESTIC VIOLENCE

Анотація. *Обґрунтовано актуальність вивчення та врахування в нормотворчій діяльності міжнародних стандартів протидії домашньому насильству. Проаналізовано модельне законодавство ООН про домашнє насильство та перспективи впровадження його норм у вітчизняну практику. Узагальнено досвід законодавчого забезпечення боротьби з домашнім насильством у країнах Європи з точки зору можливостей його використання в Україні.*

Ключові слова: *запобігання та протидія домашньому насильству, міжнародні нормативноправові стандарти, законотворчість, міжнародний досвід, захисний припис.*

Аннотация. *Обоснована актуальность изучения и учета в нормотворческой деятельности международным стандартам противодействия домашнему насилию. Проанализированы модельное законодательство ООН о домашнем насилии и перспективы внедрения его норм в отечественную практику. Обобщен опыт законодательного обеспечения борьбы с домашним насилием в странах Европы с точки зрения возможностей его использования в Украине.*

Ключевые слова: *предотвращение и противодействие домашнему насилию, международные нормативно-правовые стандарты, законотворчество, международный опыт, защитное предписание.*

Summary. *The urgency of studying and taking into account the normative activities of international standards for combating domestic violence is substantiated. Model UN legislation on domestic violence and prospects of its implementation in domestic practice are analyzed. The experience of legislative support for domestic violence in Europe has been generalized from the perspective of its use in Ukraine.*

Key words: *prevention and counteraction to domestic violence, international regulatory standards, lawmaking, international experience, protective order.*

Постановка проблеми. Сім'я як найменший осередок суспільства постійно відчуває на собі і реагує на ті зміни, що відбуваються в країні, і, відповідно, сама здійснює вплив на розвиток суспільства. В умовах трансформації всіх сфер суспільного життя в Україні родина виступає «найчутливішим» соціальним інститутом, який виконує роль своєрідного

ретранслятора соціальних норм, звичаїв, традицій. Саме тому внутрішньородинні стосунки, а також ставлення в родині до дітей визначають значну кількість параметрів «суспільного здоров'я», демонструють готовність суспільства до прогресивних перетворень. Розуміючи, що протидія насильству над дітьми в сім'ї виступає передумовою стабільного розвитку українського суспільства на засадах демократії та поваги до прав людини, а також виконуючи взяті на себе міжнародні зобов'язання, Україна спрямувала свої зусилля на попередження сімейного насильства.

Стан дослідження. З початку XXI ст. фокус уваги вітчизняних науковців з різних галузей знань зосередився на проблемі насильства в сім'ї, визначенні його детермінант, вдосконаленні практики державного й громадського впливу, захисту потерпілих від насильства в сім'ї, вироблення напрямів його попередження тощо. З урахуванням того, що насильство в сім'ї є комплексною проблемою в більшості досліджень, присвячених даній проблематиці, переважає міждисциплінарний, комплексний підхід.

Зокрема, вагомий внесок у розробку проблеми домашнього насильства та його попередження здійснювали: О.М. Бандурка, А.Б. Блага, А.А. Бова, О.В. Бойко, В.О. Брижик, А.О. Галай, В.В. Голіна, Б.М. Головкін, І.А. Грабська, Т.В. Журавель, Д.Г. Заброда, Я.В. Квітка, О.В. Ковальова, О.О. Кочемировська, Л.В. Крижна, О.О. Лазаренко, К.Б. Левченко, Ю.В. Лисюк, О.А. Мартиненко, Н.Е. Мілорадова, С.В. Тунтуєва, Г.О. Христова, Х.П. Ярмакі, М.Е. Ясеновська та інші. Дослідження міжнародного досвіду попередження насильства в сім'ї здійснювали А.О. Галай, В.О. Галай, Л.О. Головко, М.В. Євсюкова, О.В. Ковальова, В.В. Муранова, С.В. Павлиш, Г.О. Христова та інші. На нашу думку, дослідження проблеми домашнього насильства мають бути комплексними і орієнтованими на вироблення шляхів вирішення даної проблеми.

Метою статті є аналіз міжнародних нормативно-правових документів, спрямованих на забезпечення протидії домашньому насильству, й узагальнення відповідного досвіду інших країн, який можна використати для організації нормативно-правового регулювання цього напрямку в нашій державі.

Виклад основного матеріалу. Вперше на світовому рівні проблема домашнього насильства була актуалізована завдяки активним спільним діям міжнародного руху щодо захисту прав жінок, оскільки саме вони складали найбільш уразливу та незахищену групу, що страждала від насильницьких дій з боку батьків, чоловіків, братів тощо. Тобто на початковому етапі, запобігання насильству в сім'ї увійшло в поле зору світової спільноти як складова насильства щодо жінок в цілому. Історія боротьби з насильством щодо жінок як міжнародна проблема - це історія злиття двох напрямків правозахисну: прав людини і прав жінок [1 , с. 4].

Більшість міжнародних документів, зокрема і Конвенція Ради Європи про попередження та боротьбу з насильством щодо жінок та домашнім насильством, використовує термін «домашнє насильство», під яким розуміє всі акти фізичного, сексуального, психологічного чи економічного насильства, що здійснюються у сім'ї або на побутовому рівні або між колишнім чи теперішнім подружжям/партнерами, незважаючи на те, проживає правопорушник із жертвою або окремо від неї [2].

Модельне законодавство ООН про домашнє насильство визначає, що усі насильницькі дії фізичного, психологічного і сексуального характеру відносно жінок, здійснені на підставі статевої ознаки особою або особами, які пов'язані з ними родинними і близькими стосунками, від словесних образ і погроз до важких фізичних побоїв; викрадання; загрози каліцтвами; залякування; примус; переслідування; словесні образи; насильницьке або незаконне вторгнення в житло; підпал; знищення власності; сексуальне насильство; зґвалтування в шлюбі; насильство, пов'язане з посагом або

викупом нареченої; каліцтва геніталій; насильство, пов'язане з експлуатацією через проституцію; насильство відносно хатніх робітниць та спроби здійснити такі акти повинні розглядатися як «домашнє насильство» [3]. Майже всі національні закони, спрямовані на боротьбу з домашнім насильством, розроблялися на основі Модельного законодавства, проте мають суттєві відмінності як у визначенні домашнього насильства, так і у специфіці реагування на такі випадки, викликані здебільшого особливостями правових систем, рівнем економічного розвитку, розвитку громадянського суспільства в країнах тощо.

Так, Закон Болгарії «Про захист від домашнього насильства» під домашнім насильством пропонує розуміти будь-який акт фізичного, сексуального, психічного, емоційного чи економічного насильства, а також досвід такого насильства, примусового обмеження недоторканності приватного життя, особистої свободи та особистих прав, вчинені проти осіб, які перебувають у відносинах, які є або були в сімейних стосунках або фактичному шлюбному співмешканні. Відповідно до цього Закону захист може шукати будь-яка особа, яка є жертвою домашнього насильства з боку: чоловіка або колишнього чоловіка; особи, з якою є або була у відносинах фактичного шлюбного співжиття; особи, від якої має дитину; родича по висхідній і низхідній лінії; особи, з якою є родичами в бічній лінії до четвертого ступеня споріднення; особи, з якою є або була у відносинах сватовства до третього ступеня; опікуна, піклувальника або прийомних батьків; родича по висхідній і низхідній лінії людини, з якою знаходиться у фактичному шлюбному співжитті; особи, з якою батьки є або були у фактичному шлюбному співжитті. При цьому звертається особлива увага, що будь-яке домашнє насильство, вчинене в присутності дитини, вважається психічним і емоційним насильством над дитиною [4].

У Великобританії використовується наступне визначення домашнього насильства: це будь-який випадок або випадки

контролювання, примусової, загрозливої поведінки, насильства або жорстокого поводження між особами старше 16 років, які є або були інтимними партнерами, або членами сім'ї, незалежно від статі чи сексуальної орієнтації. Жорстоке поводження може охоплюватись, але не обмежується такими видами: психологічне, фізичне, сексуальне, фінансове, емоційне [5].

Отже, на міжнародному рівні не існує єдиного визначення поняття домашнього насильства. Залежно від мети можна виділити два підходи до його визначення: широкий, який всебічно охоплює це явище, і вузький, що охоплює лише діяння, що мають ознаки правопорушень, відповідальність за які передбачена відповідним національним законодавством.

На наш погляд, домашнє насильство - це будь-яке діяння або загроза застосування будь-якого діяння фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування з боку одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо воно порушує конституційні права і свободи члена сім'ї як людини і громадянина та завдає йому або може завдати моральну чи матеріальну шкоду, шкоду його фізичному або психічному здоров'ю. До основних ознак домашнього насильства, на нашу думку, можна віднести: 1) протиправне діяння або його загроза; 2) проявляється у формі дії або бездіяльності; 3) вчиняється щодо певного кола осіб - членів сім'ї; 5) може охоплюватись, але не обмежується такими видами, як фізичне, психологічне, сексуальне, економічне насильство 6) порушує конституційні права і свободи члена сім'ї як людини і громадянина та завдає йому або може завдати моральну чи матеріальну шкоду, шкоду його фізичному або психічному здоров'ю.

На сьогодні можна говорити про виділення у законодавстві таких видів домашнього насильства: фізичне, психологічне (інколи - психічне або емоційне), економічне (фінансове), сексуальне (статеве).

Останнім часом міжнародна та європейська спільнота активізувалась щодо вироблення ефективного нормативно-правового забезпечення попередження домашнього насильства.

З огляду на те, що нормативно-правова основа та практика протидії домашньому насильству формувалась в процесі боротьби жінок за рівні з чоловіками права, фокус більшості міжнародних документів зосереджений саме на жінках. Проте поряд з жінками жертвами домашнього насильства є і діти, тому не дивлячись на пріоритет захисту жінок від насильства в сім'ї, в більшості документів увагу зосереджена також і на захисті дітей від насильства в сім'ї.

До міжнародно-правових актів ООН, спрямованих на протидію домашньому насильству, можна віднести: Загальну декларацію прав людини (UDHR); Декларацію про ліквідацію дискримінації щодо жінок (DEDAW); Конвенцію ООН про права дитини; Віденську декларацію і програму дій (VDPA); Пекінську платформу дій (BPFA); Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW); міжнародні пакти і конвенції та низка інших актів, в першу чергу - тематичні загальні рекомендації, прийняті Комітетом з ліквідації дискримінації щодо жінок, Комітетом з прав людини, Комітетом проти катувань, Комітетом з прав дитини. Крім вище зазначених документів, до міжнародного законодавства щодо протидії насильству в сім'ї можна віднести: Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права; Конвенцію про згоду на вступ до шлюбу, мінімальний шлюбний вік та реєстрацію шлюбу; Конвенцію про охорону материнства, тощо.

Аналізуючи міжнародний рівень нормативно-правового забезпечення попередження домашнього насильства слід перш за все згадати Загальну декларацію прав людини, в якій зазначається, що кожна людина повинна мати всі права без будь-якої різниці (ст. 2), а також що ніхто не повинен бути підданий тортурам та жорсткому, нелюдському чи

принижуючому його гідність поводженню та покаранню (ст. 5) [6]. Свобода від катувань гарантована також Конвенцією ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдяних та принижуючих гідність видів поводження та покарання. Ця Конвенція не обмежує визначення "катування" лише діями державних посадових осіб, а включає також дії, які були вчинені "за підбурюванням чи з мовчазної згоди державних посадових осіб, які виступають в офіційній якості" [7]. Слід погодитись з Волощуком А.М., Ярмакі Х.П. та Ковальовою О.В., що прикладом ситуації, коли за мовчазної згоди державних посадових осіб в Україні може бути порушена заборона на катування, є фізичне покарання дитини, за яке в нашій державі хоча і передбачена відповідальність, але дана норма не реалізується на практиці, оскільки суспільство доволі лояльно сприймає фізичне покарання дітей батьками чи особами, що їх замінюють, як один з методів їх виховання [8, с.38].

Крім того, що стосується міжнародного законодавства в окресленій сфері, слід звернути увагу на те, що згідно з положеннями Конвенції ООН про права дитини держави повинні прийняти всі необхідні заходи з метою "захисту дитини від усіх форм фізичного чи психологічного насильства, образи чи зловживання, відсутності турботи чи недбалого ставлення, грубого звернення чи експлуатації, включаючи сексуальне зловживання" з боку батьків, законного опікуна чи іншої особи, яка наглядає за дитиною [9]. Що стосується закордонного досвіду з цього питання, то він не є однозначним. Так, існують країни, в яких категорично заборонено застосовувати фізичні покарання дітей, а є й такі, в яких помірні тілесні покарання є допустимими. Взагалі заборону на фізичні покарання дітей вдома ввело вже 16 країн-членів Європейського Союзу. Однак, влада Великобританії в жовтні 2007 року відхилила законопроект, який був спрямований на заборону фізичного покарання дітей батьками в сім'ї. Вони обмежились вимогою, щоб після фізичних покарань у дітей не

залишалось подряпин та синців. На наш погляд, така позиція Великобританії є зрозумілою, адже в даному випадку законодавець усвідомлює, що прийняття норми права, яка суперечить моральним засадам суспільства, призведе до неможливості забезпечення її виконання. Не можна правовим шляхом примусово насаджувати суспільству, яке традиційно доволі позитивно сприймає можливість застосування фізичного покарання батьками дітей, заборону на такі дії. Англійські законодавці розподіляють тілесні покарання на «помірні тілесні покарання», які здійснюються в межах розумного покарання, та «знущання». Батьки можуть бути притягнені до відповідальності лише якщо у дітей після фізичного покарання залишаються сліди на тілі [10].

З огляду на глобальність проблеми домашнього насильства ООН розробила відповідні рекомендації у вигляді Модельного законодавства, на яке повинні орієнтуватись держави при розробці та прийнятті власних законів з вирішення проблеми насильства в сім'ї. У відповідності до рекомендацій ООН національні закони по протидії домашнього насильству повинні бути зорієнтовані одночасно на досягнення декількох цілей: 1) захист жертв насильства; 2) попередження подальшого насильства; 3) покарання осіб, які вчинили насильство. В рекомендаціях ООН зазначені необхідні умови досягнення цих цілей, зокрема: проведення в країні роботи по формуванню громадської думки і підвищенню рівня поінформованості населення країни в цій галузі; створення служб невідкладної допомоги жертвам різних видів насильства та їх сім'ям; просвітництво, консультування та психокорекція для кривдника, жертви та інших членів сім'ї; навчання та консультування суддів, прокурорів, поліцейських та соціальних працівників ефективним діям в ситуаціях, пов'язаних з домашнім насильством.

На Європейському рівні до документів, спрямованих на попередження домашнього насильства, слід віднести наступні:

Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод, а також протокол № 12 до неї; Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми; Європейська соціальна хартія, Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства; Європейська Конвенція про запобігання та боротьбу з насильством стосовно жінок та домашнім насильством.

Висновки. В результаті аналізу міжнародних правових актів та чинного законодавства України хочемо наголосити, на необхідності приведення національного законодавства та практики його застосування у відповідність до вимог Європейської Конвенції про запобігання та боротьбу з насильством стосовно жінок та домашнім насильством, зокрема щодо розширення кола осіб, що відносяться до членів сім'ї; забезпечення можливості перебувати в притулках жінкам незалежно від віку та разом з дітьми; запровадження охоронних приписів тощо.

Література

1. Попередження, виявлення і подолання випадків насильства та жорстокого поводження з дітьми: методичний посібник для освітян / За заг. ред. Безпалько О.В. Київ: ТОВ "К.І.С.". 2010. 242 с.
2. Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence / Council of Europe. Istanbul, 11.V.2011. URL: http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/HTML/210.htm (дата звернення: 02.02.2020).
3. A framework for model legislation on domestic violence: Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy, submitted in accordance with Commission on Human Rights resolution 1995/85 Alternative approaches and ways and means within the united nations system for improving the effective enjoyment of human rights and fundamental freedoms. Further

promotion and encouragement of human rights and fundamental freedoms, including the question of the programme and methods of work of the commission / United Nations, Commission on Human Rights. E/CN.4/1996/53/Add.2. URL: http://hrlibrary.ngo.ru/commission/thematic52/53-add2.htm (дата звернення: 29.01.2020).

4. За защита от домашното насилие / Закон Република България. URL: http://www.mlsp.government.bg/bg/law/law/ZZDN.pdf (дата звернення: 15.02.2020).
5. Domestic violence and abuse: new definition / Domestic violence and abuse: Home Office. Published 26 March 2013. URL: https://www.gov.uk/domestic-violence-and-abuse (дата звернення:11.02.2020).
6. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995015 (дата звернення: 01.02.2020).
7. Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995085 (дата звернення: 15.02.2020).
8. Волощук А.М., Ярмакі Х.П., Ковальова О.В. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї: монографія. Одеса, 2013. 217 с.
9. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 року. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995 021 (дата звернення: 25.02.2020).
10. Приходько О. Покарання за... покарання (за матеріалами зарубіжної преси). Дзеркало тижня, № 49 (524). 2014.

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»

ІНТЕРНАУКА
Видавничий дім

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA»

(Свідоцтво про реєстрацію: КВ № 22444-12344ПР)

СВІДОЦТВО
ПРО ПУБЛІКАЦІЮ

Серія: МН *№ 77113*

ЗАСВІДЧУЄ, ЩО СТАТТЯ

Лугіної Наталії Анатоліївни

на тему:

«МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД БОРОТЬБИ З ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ»

опублікована в Міжнародному науковому журналі «Інтернаука». Випуск 5(85)/2020

Web-адреса публікації:
https://www.inter-nauka.com/issues/2020/5/5809

Головний редактор *Д. І. Коваленко*